

Nafasi na Ubunifu katika Mchezo wa Watoto wa “Michongoano”

P. M. Ngugi

Ikisiri

Katika miaka ya hivi karibuni, watoto wengi wa shule za msingi na sekondari nchini Kenya wameibuka na mbinu ya ucheshi inayojulikana kama “*Mchongoano*”. Lengo kuu la michongoano ni kustarehesha na kuburudisha washiriki wake. Vilevile inatumika kama njia mojawapo ya kupima ubunifu wa washiriki katika kutoa michongoano ambayo ni ‘*kali*’. Katika makala haya nitajaribu kuonesha umuhimu wa michongoano katika maisha ya watoto. Pili nitahakiki michongoano kwa kubanisha maudhui yake na fani inayotumika katika kuwasilisha maudhui kwa hadhira ya watoto.

1.0 Utangulizi

Kamusi ya Kiswahili sanifu (2004) inaeleza neno ‘chongoa’ kama ‘kunoa kitu kwa ajili ya kukitia makali. Mchongoano basi ni neno ambalo limeundwa kutokana na kitenzi ‘chongoa’. Katika muktadha wa matumizi neno ‘chongoa’ linasawiri ule uwezo wa watumiaji wa lugha kunoa bongo zao na kuibuka na semi mbalimbali zinazolenga kumtania mshiriki katika mazingira ya uchongonoaji. Aidha, michongoano ni aina za semi ambazo hubuniwa na watoto katika shule za msingi na hata sekondari. Lengo lake huwa ni kuburudisha wasikilizaji na wakati huohuo kudhihirisha umaarufu wa yule anayebuni katika uwezo wa kubuni michongoano yenye uzito. Kando na watoto wa shule za msingi na sekondari, michongoano hutumiwa na wanavichekesho ambao aghalabu ni watu wazimu kwa lengo la kuwaburudisha watu kwa ujumla. Kwa mfano, kikundi cha wachekekehaji cha Redykyulass na Kajairo hutumia mbinu hii katika kuwachekesha watu katika majumba ya starehe. Vilevile gazeti la *Daily Nation* limetenga nafasi katika sehemu ya *Head on Corriasion* ambapo msomaji huapata michongoano mbalimbali. Halikadhalika, wapenzi wa michongoano wana tovuti ya michongoano kwenye mtandao ambapo wasomaji hushiriki kwa kutoa michongoano mbalimbali.

Hata hivyo, kuna viwango vya ugumu katika aina ya michongoano kutegemeana na umri wa washiriki. Tofauti hizi hutokana na upevu wa akili ya washiriki na uwezo wao katika matumizi ya lugha. Hii ina maana kwamba kila wanapokua, watoto hupitia viwango mbalimbali vya ukuaji katika michongoano. Viwango hivi vitadhihirisha uzito wa michongoano watakayobuni.

Michongoano huweka pamoja vitu viwili ambavyo mara nyingi huwa havilandani. Michongoano hutumiwa kueleza jambo kwa njia ya kuchekesha. Kwa kawaida huhitaji washiriki wawili au zaidi kama ilivyo katika vitendawili,

ambapo watapimana ubunifu wao. Tofauti kati ya michongoano na vitendawili ni kwamba katika michongoano, mshiriki haulizi swali bali anabuni utani ambao utahitaji kupanda nguvu kila wakati washiriki wanapoendelea kutaniana. Michongoano hii ni burudani na huwachekesha wahusika kwa kuwachorea wahusika na mazingira yanayosisimua hisia na utumizi wa lugha kisanii.

2.0 Uwasilishaji wa Michongoano Jukwaani

Tunaweza kusema kuwa michongoano ni fasihi simulizi isiyo rasmi kwa sababu haijapewa kipaumbele katika vipindi vya watoto shuleni. Hii inatokana na sababu kuwa michongoano huweza kutokea katika mazungumzo ya vichochoroni au mitaani au hata wakati wa mapumziko shuleni au hata uwanjani. Mara nyingi uchongonoaji hufanywa na watoto wawili wakati watoto wengine wakiunda hadhira ndogo ya kushangilia na kucheka ingawa pia waweza kushirikishwa. Wale washiriki wawili hupokezana (yaani zamu kwa zamu) katika kutaniana. Kwa mfano:

Mshiriki 1: Runinga yenu ni mzee mpaka gari ikipita (ndani ya runinga) inaacha vumbi ndani ya nyumba yenu.

Mshiriki 2: Runinga yenu ni mzee mpaka ikitaka kuashwa inazungushwazungushwa ndani ya nyumba ndivyo ipate kuwaka.

Utani wa aina hii huendelea kwa muda hadi mshiriki mmoja ajiondoe. Yule anayejiondoa huchukuliwa kuwa mshinde na huenda nyumbani huku akiwaza kuhusu namna atakavyobuni michongoano mingine ambayo ina uzito au ni 'kali' zaidi. Yule anayebaki uwanjani huchukuliwa kuwa mshindi na hushangiliwa na wenzake na kuchukuliwa kama shujaa na aliye maarufu na mwenye umahiri katika kuchongoa.

Kutotiliwa mkazo kwa fani hii kunatokana na sababu kuwa hakuna mfumo au utaratibu maalumu wa kiutendaji unaofuatwa. Mara nyingi, mambo yanayojitokeza katika fani hii huwa ni ya kisadfa. Hata hivyo, michongoano ni aina fulani ya ucheshi ambayo imekuja kupendwa sana na watoto wa shule kama njia moja ya kujistarehesha. Hivyo basi, michongoano inaweza kuchukuliwa kama tagaa la vichekesho ambalo linabuniwa na watoto wenyewe.

Michongoano hujumuisha matamshi ya lugha kisanaa ili kutekeleza haja ya kuathiri hisia za walengwa. Mshiriki wa michongoano hubuni michongoano kutokana na hali au jambo fulani ambalo limetendeka katika jamii. Hali hiyo inaweza kuwa ya kawaida au isiwe ya kawaida. Vilevile michongoano huwa na maana fiche ambayo humtia mshawasha mtoto, na kumpa ari ya kutaka kujua mengi au kufikiria zaidi ya ile maana ya juu juu. Kwa mfano, mtoto anapochongolewa kuwa,

“Kwao kumekauka hadi ng’ombe wao hutoa maziwa ya unga.”

Mtoto huwazia hali hiyo na kuifungamanisha dhana ya ng’ombe kukamuliwa unga na hali mbaya ya ukame ambayo hukumba sehemu mbalimbali za nchi kila mara. Kutokana na hali hii, michongoani huwasaidia watoto kuelewa vizuri hali halisi ya maisha katika jamii. Pamoja na michongoano kutotiliwa maanani shuleni au na watu wazima, imeendelea kupata nguvu miongoni mwa watoto na vijana. Sehemu inayofuata nitaorodhesha dhima na nafasi ya michongoano katika maisha ya watoto.

3.0 Dhima ya Michongoano

Ikiwa tutachukulia michongoano kama aina moja ya vichekesho, tunaweza kusema kuwa michongoano kama vichekesho hutokea wakati ambapo binadamu anajaribu kukabili na hali ngumu ya maisha katika ulimwengu huu unaobadilika. Inatumika kama njia moja ya kuondoa mahangaiko na fadhaiko katika maisha ya watoto. Kerry (1993) anadai kuwa ili watoto waweze kutumia vichekesho kikamilifu inabidi wajumuishe mbinu zao za kiakili na tajriba zao za maisha. Ni lazima wafanye utani wao kwa njia ambayo ni maarufu na inayolenga kuonekana kuwa tofauti na hali ya utoto. Hivyo basi, michongoano inaweza kuwasaidia watoto kukua kiakili huku wakizungumzia hali ya maisha, jinsi wanavyoyaona na kusikia na palepale wakijaribu kufundishana mambo wasiyoyaelewa kwa njia ya ucheshi.

Kupitia ubunifu wa michongoano mbalimbali, watoto huwa wanaendeleza na kuimarisha mbinu ya uzungumzaji, usikilizaji na hata ufikiraji wa haraka katika muktadha ambao si rasmi. Vichekesho hivi hutumika kama chombo muhimu cha mawasiliano na cha kufurahisha watoto hasa wanapogundua uwezo wao wa kutumia elementi mbalimbali za lugha (Kamau, 2006). Hii ina maana kuwa michongoano husaidia katika kukuza akili ya mtoto kwa kumfanya aibuke au abuni dhana mpya kwa kuunganisha maneno fulani, huku akiyanasibisha na tabia ya viumbe au vitu fulani kama vile wanyama, wadudu, na kadhalika. Kwa mfano, mtoto anaweza kumtania mwenzake kwa kumwambia:

Yeye ni mrefu sana hadi anapokunywa maziwa, inapofika tumboni huwa yamekuwa maziwa mala au yameganda.

Katika utani huu mtoto huyu ananasibisha urefu wa mwenzake na muda ambao maziwa huchukuwa kabla ya kuganda. Hii ni hali ambayo imekiuka uhalisia lakini mtungaji na washiriki wake wanafurahia ufananisho huu.

Halikadhalika, michongoano hutumika kama mbinu ya kujenga na kuimarisha urafiki miongoni mwa watoto na hivyo, kujenga utangamano na kuifurahia sanaa pamoja. Vilevile huwasaidia watoto kujenga nidhamu ya ushirikiano kwa

katika utani huu kuna sheria fulani zisizowazi lakini lazima zizingatiwe, la sivyo kikao kitavunjika. Matumizi yake huwasaidia watoto kujenga, kukubali na kuuelewa ulimwengu unaowazingira, kupima hisia zao na namna ya kukabiliana nazo kwa njia ya amani pamoja na kuondoa wasiwasi mwingi kuhusu hali mbalimbali kupitia kucheka. Kwa mujibu wa Kolb (1990), vichekesho huathiri uchaguzi unaofanywa na watoto. Kwa mfano, wanaporuhusiwa kufanya uchaguzi kati ya vichekesho na mambo mengine, wao huchagua vichekesho. Jambo hili linadhihirika pale watoto wanapovutiwa na vipindi vya vibonzo vya kuchekesha kwenye runinga. Mara nyingi vipindi hivi huwafanya watoto wafuatilie kwa muda mrefu na pia kuwatia mshawasha wa kiudadisi.

Michongoano kama sehemu ya vichekesho ni aina ya michezo ambayo watoto hushiriki tangu mwanzo wa maisha yao. Uwezo wa kushiriki michezo hii ni jambo ambalo hutendeka bila kufunzwa. Katika kipindi cha kucheza watoto hujiundia hali ambazo wanafahamu si za kiuhalisia. Kwa mfano, taswira fulani zinaundwa upya kimakusudi. Lengo lake ni kuwaburudisha watoto hawa wanapocheza. Michongoano huwapa watoto nafasi ya kusuluhisha tatizo fulani. Kupitia michongoano, washiriki na hata wasikilizaji, hugundua utata ulioko kuelewa na kufurahia mchongoano unaotolewa. Hivyo basi, michongoano huendeleza fikra mbalimbali za kiubunifu (Kolb, 1990). Ili kujenga uhusiano wa utani, mshiriki na wahusika wengine lazima watambue au wabuni uhusiano wa kipekee katika mawazo yao.

Michongoano humpa mtoto anayeshiriki ujasiri wa kuongea na kuwasilisha hoja zake kwa njia inayoeleweka kwa wasikilizaji wake. Hii husaidia sana katika kujenga mifumo mizuri ya watoto kuweza kujiamini, kujiendeleza na kushiriki katika mijadala mbalimbali. Wale wanaomsikiliza wanapata motisha pia ya kushiriki.

Aidha, mafumbo yanayotumiwa huwaongezea watoto hamu ya kudadisi vitu na kupata majibu ya maswali mbalimbali waliyonayo. Wakati mwingine hupata maana ambayo ilikusudiwa. Wakati wote hujitahidi wapate ile maana iliyofichwa katika mafumbo hayo. Hii ni njia mojawapo ya kumfanya mtoto kugundua mambo yanayojitokeza katika mazingira yake. Kazi kama hizi humfanya mtoto kuuliza na hata kudadisi mambo yanayotokea katika jamii. Kwa mfano, mtoto anapoambiwa, *'Kuku wao alizeeka hadi akawa kanga'* iwapo mtoto huyu hamfahamu kanga ni kiumbe gani, basi atahitaji kutafiti ili kujua maana ya mchongoano huo na kiumbe kanga.

Michongoano hutumika kama njia ya kurekebisha tabia miongoni mwa watoto wenyewe kwa wenyewe kiasi kwamba mtoto anajihadhari asichongolewe kwa makosa fulani ambayo ameyafanya na ambayo hayakubaliki katika jamii ya watoto. Watoto wanaposhiriki katika fani hii, huendeleza umoja na uelewano kati yao. Mwisho kabisa michongoano huwapa watoto nafasi ya kujifunza kanuni za ubunifu katika muktadha wa michongoano. Watoto hujifunza na hugundua kuwa zipo sheria wanazohitaji kufuata wanapotaniana na wenzao.

4.0 Maudhui

Sifa moja kuu ya michongoano ni kwamba haidumu kama methali au vitendawili. Michongoano ni sanaa yenye uwezo wa kubadilika kulingana na wakati na mahali. Huku kubadilika kila wakati kunadhihirisha namna watoto, kama binadamu wengine, walivyo wabunifu na wasanii. Michongoano hupewa sura ya usasa. Hii inajidhihirisha kupitia maudhui ya kisasa. Maudhui haya hutokana na mazingira ya kisasa ya kijamii, kiuchumi na hata kisiasa. Mara kwa mara, washiriki huzingatia au hutumia masuala mapya yanayoibuka katika jamii na kuyafanyia utani. Maumbo yanayotumiwa ni kama vile, teknolojia mpya, umaskini, idadi ya watu, utani kuhusu mwonekano wa watu, na kadhalika. Katika sehemu hii tutabainisha baadhi ya maudhui ambayo hushughulikiwa na watoto.

4.1 Teknolojia mpya

Kutokana na maendeleo ya sayansi na teknolojia ifuatayo ni baadhi ya misemo inayotumika katika michongoano:

1. *Ati mtoi wenu ni wa dot.com, instead ya kulia ana vibrate* (Mtoto wenu ni wa dot.com, badala ya kulia anatingisika).

Katika mfano huu masuala ya teknolojia mpya yanayohusiana na kompyuta, tovuti, mtandao na simu za mkononi yameingizwa. Tazama pia mfano ufuatao:

2. *Wewe ni fala hadi unarewind CD na biro* (Wewe ni mjinga hadi unatumia kalamu kurudisha nyuma sidii).

Mfano huu unadokeza maendeleo ya kiteknolojia yaliyopo hivi sasa na unadokeza pia hali ilivyokuwa hapo awali ambapo watu walitumia kaseti na waliweza kuirudisha nyuma (pengine kwa kutumia kalamu) ili waweze kuisikiza tena. Jambo hili la kurudisha nyuma kama ilivyokuwa kwa kaseti ni tofauti na Sidii ambazo zinaonyesha hatua iliyofikiwa katika maendeleo ya teknolojia.

4.2 Umaskini

Wakati mwingine mitongoano hudokeza hali ya kiuchumi (yaani umaskini) ilivyo katika jamii. Tazama mfano ufuatao:

3. *House yenu ni ya nyasi, wezi wa kicome kurob wana wa show, "Fungueni ama tulete ng'ombe".* (Nyumba yenu imezekwa kwa nyasi. Wezi wakija kuiba huwaambia, "Fungueni mlango au tulete ng'ombe).

Nyumba nyingi katika vijiji vya nchi za Kiafrika huezekwa kwa nyasi. Hii ni ishara kuwa wakazi wake ni maskini na hawawezi kujenga nyumba za kudumu ambazo hujengwa kwa mawe na kuezekwa kwa mabati. Mhusika anatishiwa kuwa badala ya wezi kubomoa ili kuingia wanaweza kuleta ng'ombe ili wale nyasi hizo, na kwamba nyasi hizo ni za kuliwa na ng'ombe siyo kujengea.

4. *Kwenu hamnaga vikombe, si nyinyi hukunywanga chai na sponge* (Nyumbani kwenu hamna vikombe, nyinyi badala yake hutumia sponji kunywa chai).

Kukosa vikombe ni jambo ambalo linadhihirisha umaskini wa kupindukia. Hata hivyo, hali hii ipo katika jamii nyingi maskini. Hata pale ambapo vikombe vipo havitoshi kwa kila mtu au vitakuwa vimechakaa sana.

4.3 Idadi ya watu

Ifuatayo ni baadhi ya misemo inayotumika katika michongoano ikidokeza masuala ya upangaji familia.

5. *Nyinyi wengi kwa family yenu mpaka munaweka bumps msigongane.* (Nyinyi mko wengi katika familia yenu mpaka mnaweka matuta ili msigongane).
6. *Mazee kwenu nyi ni wengi mpaka last born anaitwa etc* (Salale! nyinyi mko wengi mpaka mtoto wa mwisho anaitwa na kadhalika).

Suala la idadi ya watu na upangaji wa familia ni suala ambalo linajadiliwa na serikali ya Kenya. Mara nyingi watu wametakiwa kuwa na idadi ya watoto ambao wanaweza kuwatimizia mahitaji ya msingi kama vile kuwapa chakula, malazi na elimu. Watoto wanachukua hali hii na kuifanyia mzaha katika mchongoano.

4.4 Utani kuhusu Mwonekano

Michongoano ya aina hii hulenga mwonekano wa mshiriki wa pili au watu katika jamii yake. Baadhi ya mifano ya michongoano hii ni:

7. *Ati wewe ni mweusi mpaka makaa zikikuona zinaimba, 'We are a family, I got brothers and sisters'.* (Eti wewe ni mweusi mpaka makaa yakikuona yanaimba, "we are a family, I got brothers and sisters". Sisi ni ndugu, nimepata kaka na dada)
8. *Ati wewe ni ugly mpaka siku ile ulienda na mamako kwa bank aliambiwa, "No pests allowed.* (Wewe una sura mbaya mpaka siku ile ulienda na mama yako kwenye benki aliambiwa, "No pests allowed).

Michongoano ya namna hii hutumika kumweleza ama hali halisi au kumchokoza mlengwa katika michongoano na kuchekesha hadhira.

5.0 Matumizi ya lugha katika Michongoano

Katika michongoano, lugha bila shaka huchukua nafasi kubwa sana. Hali hii inatokana na ukweli kwamba lugha huwa ndicho chombo pekee ambacho mshiriki hukitumia katika kufikisha ujumbe wa mchongoano kwa mwenzake. Mshiriki lazima ajaribu kuwa msemaji bora na aweze kuichezeachezea lugha kwa kutumia madoido hapa na pale. Jambo hili bila shaka huifanya lugha inayotumiwa kuwa ni ya kuvutia na iliyojaa uzuri wa kiumbaji.

Jambo lingine linalochochea matumizi ya lugha kisanaa ni kwamba mshiriki lazima atumie maneno kwa iktisadi kwa kuwa maelezo marefu yatawapotosha na kuwachosha wasikilizaji. Mbinu inayodhihirika wazi katika michongoano ni matumizi ya tamathali za usemi, matumizi ya *sheng* na kuchanganya lugha.

5.1 Tamathali za Usemi

Kwa mujibu wa Wamitila (2003), tamathali za usemi ni vifananisho au viwakilisho vya dhana fulani kwa dhana zingine tofauti au zinazofanana. Ni usemi wenye kupanua, kupuuza au kubadilisha maana za dhahiri za maneno ili kuleta maana maalumu iliyokusudiwa na mtunzi au mzungumzaji (Ndungo, 2006). Tamathali nzuri huyakinisha na kuipa uhai na uhalisi zaidi dhana inayoelezwa; huburudisha na kuzindua akili ya msikilizaji na kuacha athari ya kudumu katika hisia na mawazo yake. Tamathali ambazo hutumika kwa wingi ni zile za ufananisho ambazo ni pamoja na tashbihi, jazanda na uhuishi. Katika michongoano hii, washiriki wamelinganisha tabia za mshiriki mwenzake au wasikilizaji na kitu fulani. Mifano ya tamathali za ufananisho ni:

5.1.1 Tashbihi

Katika tashbihi, maneno ya kuonyesha mfanano wa kitu kimoja na kingine yametumika. Kwa mfano:

9. *Wewe una wasiwasi kama M'amerika aliyeshikwa na kundi la Alkaida.*

10. *Wewe una mapua marefu kama firimbi ya Wanandi.*

Katika michongoano hii mtu amefananishwa na Mwamerika ambaye ameshikwa na kundi la Akaida. Aidha, pua imefananishwa na filimbi.

5.1.2 Jazanda

Mbinu nyingine ni mbinu ya jazanda ambapo lugha ya mafumbo iliyo na maana ya ndani hutumiwa. Kwa mfano:

11. *Una dhambi nyingi hadi shetani akikuona anakuita 'customer.'*

12. *Ati kwenu ni ku-unsafe mpaka dogi hutembea mbilimbili* (Eti kwenu hakuna ulinzi mpaka mbwa hutembea wawili wawili).

Michngoano hii imetumia mafumbo ambayo umfikirisha msikilizaji ili kuupata ujumbe.

5.1.3 Uhuishi

Uhuishi ni mbinu nyingine inayotumika. Katika uhuishi, vitu visivyoyana uhai vinapewa uhai au sifa za kuwa na uhai. Kwa mfano:

13. *Babake ni mkubwa hadi akikanyanga ashu inazaa kobole* (Babake ni mkubwa hadi akikanyaga shilingi kumi inazaa sarafu ya shilingi tano).

Ashu au noti ya shilingi kumi inapewa uwezo wa kuzaa, jambo ambalo hutokea kwa binadamu na wanyama pekee yake. Huu ni uhuishaji wa vitu visivyoyana hai wala uwezo wa kutenda.

5.2 Taswira

Taswira hutumika pale ambapo picha fulani ya yale yanayorejelewa hujitokeza katika akili ya msikilizaji. Kwa mfano:

14. *Babake ni mkubwa kiasi cha kuwa huwa havai shati bali huvaa 'tent.'*
apa tunapata ile picha ya ukubwa wa mtu huyu japokuwa siyo lazima avae tenti au turubaini
15. *Kwao wako wengi hadi wakipika chakula cha jioni, majirani hudhani kuwa kuna sherehe*

Hii ina maana kuwa chakula kinachopikwa huwa kingi kupita kiasi. Sherehe ni taswira iliyotumika kuashiria wingi wa watu.

5.3 Usimulizi

Hii ni mbinu ya kipekee ambayo hutumiwa katika uchongoanaji. Mtoto anapotoa mchongoano wake hurefusha baadhi ya maneno anapoyatamka mithili ya kusimulia hadithi. Mbinu hii hutumika makusudi ili kuweka msisitizo au kuweka bayana ile maana mahususi. Kwa mfano:

16. *Babako ni mre----fu hadi anamuomba Mungu chumvi.*

Katika mfano huu tunaona kuwa vokali /e/ katika neno 'mrefu' inarefushwa ili kuweka msisitizo kwenye neno hilo.

5.4 Kupiga chuku

Kupiga chuku ni mbinu ambayo huvutia sana. Kulingana na McGhee (1979) katika Kerry (1993), elementi ya msingi sana katika vichekesho ni utofauti. Utofauti huu hutokana na kitu cha kawaida kupewa sifa ambazo si za kawaida.

Jambo hili hudhirika kutokana na kupiga chuku kwa mambo mbalimbali. Kwa kiasi kikubwa michongoano yote imegemea kwenye mbinu hii ya kupiga chuku. Kwa mfano:

17. *Yeye ni mweusi kiasi cha kuwa mbu akitaka kumnyonya damu lazima abebe tochi.*
18. *Choo yao ina harufu kali tena mbovu hadi nzi huvaa gas-masks kabla ya kuingia ndani.*

Matukio yote yaliyoelezwa katika michongoano hii ni ya kiukinzani. Katika hali ya kawaida nzi hupenda harufu mbaya au kali lakini hapa anaoneshwa kuwa haipendi. Aidha, mbu pia hufurahia giza lakini hapa anabeba tochi.

5.5. Kuchanganya Lugha

Lugha inayotumika mara nyingi huwa ni mchanganyiko wa lugha ya Kiswahili, Kiingereza na hata Sheng. (Mfano wa 1-8, 12 na 18). Karibu michongoano yote niliyokusanya ina sifa hizi. Mbinu inayojitokeza ni uchanganyaji msimbo.

5.6 Uchanganyaji msimbo

Uchanganyaji msimbo hudhihirika katika kubadili maneno hasa ndani ya sentensi. Mara nyingi sentensi ya msingi inatolewa kwa Kiswahili na kisha maneno ya Kiingereza yanaingizwa. Kwa mfano:

19. *Wao ni matajiri mpaka hu-download chapati kwa internet.*
20. *Nyanyake ni mzee hadi wakati alipokuwa high school, history ilikuwa ikiitwa current affairs.*

Hata hivyo, wakati mwingine ni muhimu kuchanganya lugha ili ule utani uonekane na ueleweke wazi kwa sababu lugha moja tu haitaonyesha wazi kile kinacholengwa wala kuvutia wasikilizaji. Katika mfano ufuatao, matumizi ya maneno *barsoap* na *bar* ni muhimu ili kudhihirisha utani:

21. *Mathe wako ni mshamba yeye huenda kubuy barsoap kwa bar. (mama yako ni mashamba yeye huenda kuulizia (kununua) sabuni ya kipande kwenye baa.*

Huu ni mfano wa matumizi ya homonimu ambapo maneno mawili yana muundo sawa lakini maana tofauti yanatumika kama njia ya kuleta ucheshi. Ni muhimu kwa washiriki na wasikilizaji kujua maana tofauti za maneno haya.

5.7 Matumizi ya Sheng

Kutokana na sababu kuwa michongoano hutolewa katika mazingira yasiyo rasmi, washiriki wengi wanaonekana kuingiza maneno ya *Sheng* katika michongoano yao. Matumizi ya *Sheng* yanaonekana kuongeza mvuto katika michongoano. Kwa mfano:

22. *Babake ni mkubwa hadi akikanyanga ashu inazaa kobole (Babake ni mkubwa hadi akikanyaga shilingi kumi inazaa sarafu ya shilingi tano).*
23. *Budako ni fala alipaint aerial ya televisheni ndiyo ireceive colour. (Babako ni mjinga, alipaka rangi erio ya television ili apate rangi mbalimbali kwenye televisheni yake).*

Matumizi ya *Sheng* husaidia kuleta ucheshi kwa wasikilizaji au kuleta mvuto wa pekee kwa wasikilizaji.

6.0 Wahusika

Wahusika katika michongoano husawiriwa kwa njia mbili tofauti. Kwanza kabisa kuna wahusika ambao wanahusika moja kwa moja na utoaji wa michongoano. Hawa ni wale wanaoonekana kwenye jukwaa moja kwa moja. Mara nyingi michongoano inayotolewa huwalenga moja moja. Hii inaweza kuhusu maumbo yao, tabia zao au mwonekano wao. Wakati mwingine hadhira hushiriki lakini kwa kufuata sheria za mapokezano. Hii inamaanisha kwamba ili mtu atoe mchongaoano wake lazima aombe ruhusa kutoka kwa kikundi kwa kusema, “Nitupe?, nitupe?” Ruhusa itatolewa na wenzake ambao watampa nafasi kwa kusema, “Tupa, tupa.” Iwapo hawakuridhika na uzito wa mchongoano uliotolewa wao huamua papo kwa papo kwa kusema kwa pamoja “Hiyo si kali”. Kwa hiyo, mtu mwingine hupewa fursa ya kuibuka na mchongoano wake.

Kwa upande mwingine kuna wahusika bunifu ambao watungaji wa michongoano hulenga. Wahusika hawa huchukuliwa kana kwamba wao ni ndugu wa mpinzani kama vile baba, mama, nyanya, kaka na kadhalika. Utani unaotolewa huwalenga wao. Wanyama pia husawiriwa katika utoaji wa michongoana. Kwa kawaida hawa huwa wanyama wa kufuga. Wanyama hawa huwa ni wale ambao wanachukuliwa kuwa wamemilikiwa na mpinzani. Kwa mfano:

24. *Ati wewe ni mjinga ulihave kwenda boarding driving school (Eti wewe ni mjinga ilikubidi uende shule ya mabweni kusomea udereva).*
25. *Grandbuda wako ni mzee alikuwa shambaboy Garden of Eden (Babu yako ni mzee alifanya kazi katika shamba la Edeni).*
26. *Ati kuku zenu ni lazy mpaka zimeoutsource kutaga mayai (Kuku wenu ni wavivu mpaka wametafuta namna nyingine ya kutaga mayai).*

Kwa ujumla wahusika mbalimbali hutumika kwa lengo la kufikisha ujumbe uliokusudiwa.

8.0 Hitimisho

Michongoano ni utanzu ambao unaonekana kuanzishwa na kuendelezwa na watoto katika mazingira yasiyo rasmi. Watoto wanapoanza kujishughulisha na vichekesho, huwa wanavutiwa na uwezo wa kucheza na maneno ili kuibuka na kauli za kuchekesha. Hili huwadhihirishia kuwa wamepevuka kiisimu. Vilevile, watoto huanza kutazama watu na matendo yao kwa njia ya kipekee ambayo inaweza kuwapa mada ya kuzingatia katika utani huu. Kwa hivyo, wanaanza kupata jicho la upekuzi. Uchambuzi wa michongoano unafanana na uchambuzi wa fasihi simulizi. Masuala ya kimaudhui na mtindo yanakuwa muhimu katika uchambuzi wa utanzu wa aina hii.

MAREJEO

- Kamau, N. S. (2006). "Fasihi Simulizi na Sanaa ya Maonyesho: Tathmini ya Hadithi kama Kipengele cha Tamasha za Michezo ya Kuigiza katika Shule na Vyuo Nchini Kenya". Katika Kimani Njogu na wengine (wah.) *Fasihi Simulizi ya Kiswahili*. Nairobi: Twaweza Communications, uk. 124-131.
- Kerry, M. (1993). "Laugh Lines: Exploring Humor in Children's Literature".
http://eric.edu.gov/ERICDOCS/date/ericdocs2/content_storage_01/00000196/80/13/21/88.pdf. iliyosomwa Aprili, 2012.
- Kolb, K. (1990). "Laughing all the way: Humor in Children's books" katika .
<http://www.springerlink.com/content/25v441181264070/>
- Ndungo, C. (2006). "Matumizi ya Tamathali za Usemi katika Lugha ya Kisiasa". Katika Kimani Njogu na wengine (wah.). *Fasihi Simulizi ya Kiswahili*. Nairobi: Twaweza Communications. uk.107-114.
- TUKI. (2004). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu*. Toleo la Pili. Nairobi: Oxford University Press.
- Wamitila, K.W. (2003). *Kichocheo cha Fasihi Simulizi na Andishi*. Nairobi: Focus Books Ltd.

Kiambatisho I

Mifano zaidi ya Michongoano

1. *Ati wewe ni mshamba, the first time you went to the shop to buy gum, uliuliza kama iko na mbegu.*
2. *Ati dogi yenu ni mzee mpaka wagondi wakicome kwenyu inapiga nduru.*
3. *Ati wewe ni m'ugly shetani akikuona anawika, "Oh Jesus"*
4. *Mazee kwenu nyii ni wengi mpaka last born anaitwa etc.*
5. *Paka wenu mnoma mpaka akishika panya anaitisha chumvi.*
6. *Wewe ni mchafu ukiingia lake kuogelea samaki wanaruka juu kutema mate poh!*
7. *Wewe uko mbele mpaka certificate yake imeandikwa na sheng.*
8. *Nyinyi hupika chapatti na Rob ndio zikue chapo methol.*
9. *wewe ni mlafi mpaka ukimaliza kuvuta sigara, unaramba vidole.*
10. *Nasikia kwenu m'meedelea hadi mko na teabags za uji.*
11. *Ati wewe ni mjinga mamako alikutuma ukanunue colour Tv ukamuuliza ya colour gani?*
12. *Unadhambi mingi hadi shetani akikuona anakuita Customer.*